

**Tone Knez, NOVO MESTO III, Kapiteljska njiva -
knežja gomila, Carniola Archaeologica 3, Dolenjski muzej -
Novo Mesto 1993, 57 stranica dvojezičnog teksta s fotografijama,
53 table i 3 priloga.**

Recenzija

Book review

Primljeno:

Received: 1995.04.20.

Nives Majnarić - Pandžić
HR-10 000 Zagreb, Hrvatska
Arheološki zavod
Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Treći svezak serije Carniola Archaeologica posthumno je izdanje. Autor je ipak još doživio zadovoljstvo da katalog vidi posve pripremljen za tisak.

Tone Knez, neumorni istraživač najstarije povijesti Novog Mesta, tog značajnog prapovijesnog središta Dolenjske, pisac velikog broja članaka i studija o rezultatima svojih istraživanja, objavljivanim najčešće neobično brzo nakon dovršetka arheoloških radova na terenu, zaslužan za arheološku zbirku Dolenjskog muzeja i priređivač sjajnih arheoloških izložbi, popularizator arheoloških istraživanja i njihove vrijednosti za rast općih znanja i kulturnog napretka u svojoj sredini, uspio je od 1986. do svoje prerane smrti 1993. godine prirediti za objavu tri velika kataloga. Njima je ujedno inaugurirao sada već uglednu seriju Carniola Archaeologica (Arheologija Dolenjske) kao izdanje Dolenjskog muzeja u Novom Mestu. Prvi je svezak bio posvećen objavi halštatskih humaka iz Novog Mesta. U njemu navodi i prve nalaze s kraja prošlog stoljeća, pohranjene u Prirodoslovnom muzeju u Beču, no pravi zadatak tog sveska bio je objava novih i bogatih nalaza iz četiri sustavno u zaštitnim iskopavanjima istražena rodovska tumula s položaja Kandija. Već je tada zamišljena koncepcija dolenjskih kataloga - moderna objava sveukupne građe - i ta će se koncepcija održati i u daljnjim svescima. 1992. ugledao je svjetlo dana drugi svezak predstavljajući istraživanja velikog keltsko-rimskog groblja Beletov vrt.

Svezak koji ovdje prikazujem obrađuje znameniti kneževski tumul I s Kapiteljske njive, lokaliteta što leži neposredno iznad imponantnog utvrđenog halštatskog naselja (tipa burg) na Marofu. Sustavna i dugoročno planirana istraživanja Kapiteljske njive započela su 1986. i traju sve do danas, a nastaviti će se i u sljedećim godinama (posljednje dvije godine pod rukovođenjem Knezovog nasljednika u Dolenjskom muzeju Boruta Križa koji je ujedno vrlo zaslužan za objavu i izgled ovog kataloga). Iako

su u Novom Mestu značajna arheološka nalazišta otkrivena na više mjesta (uz već u spomenutim katalogima objavljene lokalitete Kandiju i Beletov vrt tu su još i Mestne njive s grobovima iz najstarijeg prapovijesnog naselja u Novom Mestu, iz kasnoga brončanog doba), Kapiteljska njiva se pokazala najdulje upotrebljavanom arheološkim područjem u Novom Mestu. Kao mjesto pokopa prapovijesnim je stanovnicima služila od kasnog brončanog doba, kada su u 9. i 8. stoljeću nastajali paljevinski grobovi u žarama, pa dalje tijekom razdoblja najsajajnijeg razvoja stariježeljeznodobnog naselja na Marofu, kada su od kraja 8. sve do kraja 4. stoljeća podizani veliki tumuli. O upotrebi u vrijeme keltske dominacije na ovom području svjedoči 79 keltskih i domorodačkih grobova iz 3. i 2. stoljeća pr. Kr.

Od konstatiranih halštatskih tumula (primarni im broj još nije poznat, jer su stoljetnom obradom zemljišta vrlo zaravnjeni i razvučeni) u ovom Knezovom projektu, koji je počeo 1986, istraženo je šest humaka. Treći svezak Dolenjskih kataloga posvećen je tumulu I koji je sadržavao 45 skeletnih grobova, među njima dva kneževska, pa je tumul u cjelini predstavljen kao kneževski, jer je očito bio primarno podignut za najistaknutije pripadnike jedne halštatske zajednice u Novom Mestu. Među svim grobovima ističe se grob 16 koji je, za razliku od u starini opljačkanog centralnog groba, nađen posve nedirnut i otkriva nam potpuni grobni inventar najstarijeg neoštećenog groba. Pripada ratniku - knezu iz početka 7. stoljeća, pokopanom u punoj ratničkoj opremi: sa šmarjetskom kacigom, sjajno očuvanim krivim mačem (mahairom), sa sačuvanim drvenim i okovanim koricama, bojnomo sjekirom, kopljima i nožem. U grobu je bila priložena i keramička garnitura za piće, što je također jedna od odlika kneževskih grobova, a priloženim konjskim žvalama knez je predstavljen i kao konjanik. Iako je centralni grob bio opljačkan, ipak je jasno da je tumul podignut za njega, tj. da ga svi kasniji grobovi

sljede. Očito je to zbog njegove središnje pozicije u gomili, izuzetno monumentalne konstrukcije, izgrađene od lomljenog kamena, vjerojatno poput "kape" nad grobom, ali to dokazuju i preostaci grobnih priloga, nekoć očito nezanimljivi pljačkašima groba: konjska lubanja sa žvalama i ostaci dviju keramičkih posuda s tragovima limenih ukrasa, vjerojatno s kraja 8. stoljeća. Vjerojatno je i u centralnom grobu bio pokopan muškarac. Očito su oba navedena groba bila počivališta rodonačelnika cijele zajednice koja se ovdje kasnije pokopavala tijekom sljedećih stoljeća (od 7. do 4.). U tim grobovima među priložima ima malo fibula; javlja se tako zmijasta fibula s rogolikim izdancima, fibula s tri dugmeta na luku, jedan primjerak lučne "glasinačke" fibule i certosa fibula varijante XIII po Teržanovoj. Ostalo su neznatni fragmenti. U tumulu dominiraju ženski grobovi, a u njima se ističu narukvice i ogrlice od staklenih raznobojnih perli. U svim se grobovima najčešće nalazi kao grobni prilog keramika te su ovim otkrićima ponuđene nove mogućnosti za studij dolenjskih halštatskih tipova keramike.

U prvom se planu nesumnjivo ističe grob 16, izuzetno bogat i s vrlo dobro sačuvanim priložima koji su izvanredno restaurirani u radionicama Centralnog muzeja u Mainz. Tone Knez se pobrinuo da neposredno iza njegovog otkrića, grob bude predstavljen javnosti u okviru manje izložbe o nalazima s Kapiteljske njive. U vezi s otkrićem, obradom i predstavljanjem ovoga groba treba spomenuti jednu odličnu osobinu arheologa i muzeologa Tone Kneza. Ne samo da je obavljao pedantan i ustrajan posao na arheološkom terenu, nego se i sve ono što mora slijediti odvijalo brzo, efikasno i na najbolji mogući način: čišćenje, konzervacija i restauracija arheološkog materijala, predstavljanje na izložbama, gotovo uvijek popraćenima katalogom, objava nalaza i propagiranje najnovijih otkrića predavanjima u zemlji i diljem Europe, u mnogim vrlo uglednim institucijama. U slučaju nalaza iz kneževskog tumula I na Kapiteljskoj njivi ovakav je Knezov rad bio posebno uočljiv, međutim radilo se o stalnom principu njegovog dugotrajnog, plodnog, uspješnog i uzornog, stručnog i znanstvenog djelovanja.

Iako je tumul I na Kapiteljskoj njivi tipičan primjer halštatskih rodovskih tumula u Dolenjskoj, ipak je njegova

organizacija grobova oko glavnog groba u središnjem prostoru prvi takav sustavno istražen slučaj na području Novog Mesta (inače su uobičajeni humci s praznim središnjim prostorom). On predstavlja, dakle, doprinos poznavanju pogrebnih halštatskih običaja u ovom dijelu Dolenjske. Zanimljivo je da grob 16 ne zauzima neko istaknuto mjesto u humku, nego se nalazi u nizu grobova koji teku u krugu bliže periferiji tumula i nadslojen je s dva mlađa groba.

Tone Knez je u svom tekstu dao opći prikaz rezultata istraživanja na Kapiteljskoj njivi; tako u predgovoru, uvodu, pregledu tijeka iskopavanja i sažetom zaključnom vrednovanju svih nalaza. Nema u tom tekstu opširnih tipoloških usporedbi, tabela tipova, statističkih grafikona, finih kronoloških razvrstavanja. Tu je dana opća, mogli bismo reći povijesna, kulturna i sociološka interpretacija arheoloških nalaza. Svi su nalazi predstavljeni vrlo korektno i za naše prilike na vrlo visokoj likovnoj razini, dan je popis i opis svih grobova, popraćen izvrsnim crtežima materijala i situacijom svakog groba ponaosob (terenske fotografije nisu nažalost uvijek najbolje kvalitete), a ističu se doista prekrasne fotografije u boji, posebno fotosi mahaire - jedinog potpuno sačuvanog primjerka zakrivljenog mača koji je dosada uopće nađen. Dodan je plan svih prapovijesnih arheoloških lokacija u Novom Mestu, krasan aerosnimak Marofa i Kapiteljske njive, u pozadini s poluotokom Novog Mesta u meandru Krke, situacijski plan grobova u gomili I .... Sve je spremno i ponuđeno s osnovnim podacima svim stručnjacima na daljnje korištenje.

Nažalost, nalaze iz ostalih kapiteljskih tumula, kao i iz keltskih grobova Tone Knez više nije stigao objaviti, a predstavljali bi vjerojatno sljedeća dva sveska Carniola Archaeologica. Međutim, djelo Tone Kneza stoji pred nama vidljivo i zaokruženo: nijedno arheološko nalazište ugroženo brojnim, opsežnim i hitnim građevinskim radovima u Novom Mestu nije ostalo neistraženo! Sva su istražena, dokumentirana, nalazi iz njih su obrađeni i predstavljeni, kako stručnoj tako i široj javnosti, njegov matični Dolenjski muzej silno je obogaćen, a arheološka ostavština Novoga Mesta poznata širom Europe.